

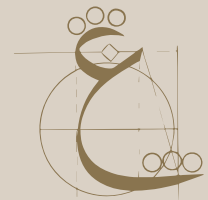
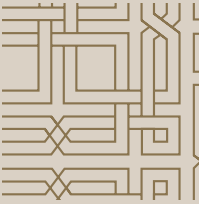

kadim

SAYI / ISSUE 10 • EKİM / OCTOBER 2025

IO

kadim

*“Kadim oldur ki
evvelin kimesne bilmeye”*

Kadim is that no one knows what came before.

kadim

Osmanlı araştırmalarına münhasır, altı ayda bir (Nisan ve Ekim) neşredilen, açık erişimli, çift kör hakem sistemli akademik dergi

A double-blind peer-reviewed open-access academic journal that is published semiannually (April and October) in the field of Ottoman Studies

SAYI | ISSUE 10 • EKİM | OCTOBER 2025

İMTİYAZ SAHİBİ | PROPRIETOR

Burhan ÇAĞLAR

SORUMLU YAZI İşLERİ MÜDÜRÜ | MANAGING EDITOR

Ömer Faruk CAN

İRTİBAT | CONTACT

Kadim • Sakarya Üniversitesi

Esentepe Kampüsü, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, A Blok, Ofis: 110,
Serdivan/Sakarya (Türkiye) 54050

Telefon | Phone • 00 90 264 295 60 15

İnternet Adresi | Webpage • dergipark.org.tr/kadim • kadim.sakarya.edu.tr

E-posta | E-mail • kadim@sakarya.edu.tr

TASARIM | DESIGN Hasan Hüseyin CAN

BASKI | PRINTED BY

MetinCopyPlus • Artı Dijital & Baskı Merkezi

Türkocağı Cad. 3/A Cağaloğlu - Fatih / İstanbul

BASIM TARİHİ | PRINT DATE • EKİM | OCTOBER 2025

ISSN 2757-9395 • E-ISSN 2757-9476

ÜCRETSİZ | FREE OF CHARGE

Kadim'deki makaleler, [Creative Commons Atıntı-Gayriticari 4.0 \(CC BY-NC\)](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır. Bilimsel araştırmaları kamuya ücretsiz sunmanın bilginin küresel paylaşımını artıracakı ilkesini benimseyen dergi, tüm içeriğine anında Libre açık erişim sağlamaktadır. Makalelerdeki fikir ve görüşlerin sorumluluğu sadece yazarlarına ait olup Kadim'in görüşlerini yansıtmazlar.

Articles in Kadim are licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 \(CC BY-NC\)](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) International License. Kadim provides immediate Libre open access to its content on the principle that making research freely available to the public supports a greater global exchange of knowledge. Authors are responsible for the content of contributions; thus, opinions expressed in the articles belong to them and do not reflect the opinions or views of Kadim.

“Kadim oldur ki
evvelin kimesne bilmeye”

DergiPark

EDİTÖR
EDITOR-IN-CHIEF

YAYIN KURULU
EDITORIAL BOARD

KİTAP İNCELEME EDİTÖRÜ
BOOK REVIEW EDITOR

YAZIM VE DİL EDİTÖRLERİ
WRITING AND LANGUAGE
EDITORS

İNGİLİZCE DİL EDİTÖRLERİ
ENGLISH LANGUAGE
EDITORS

TÜRKÇE DİL EDİTÖRLERİ
TURKISH LANGUAGE
EDITORS

MİZANPAJ VE SOSYAL
MEDYA EDİTÖRÜ
LAYOUT AND SOCIAL MEDIA
EDITOR

YAYIN SEKRETERİ
SECRETARIAT

Arif BİLGİN | Yükseköğretim Kurulu

Necmettin ALKAN | Sakarya Üniversitesi
Serpil ATAMAZ | California State University, Sacramento
Zahit ATÇIL | Boğaziçi Üniversitesi
Fatih BOZKURT | Sakarya Üniversitesi
Ömerül Faruk BÖLÜKBAŞI | Marmara Üniversitesi
Büşra ÇAKMAKTAŞ | Sakarya Üniversitesi
M. Talha ÇİÇEK | University College Dublin
Filiz DIĞIROĞLU | Marmara Üniversitesi
Ella FRATANTUONO | University of North Carolina at Charlotte
Selim KARAHASANOĞLU | İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Miraç TOSUN | Karadeniz Teknik Üniversitesi
Kenan YILDIZ | İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Ömer Faruk CAN | Sakarya Üniversitesi

Burhan ÇAĞLAR | Sakarya Üniversitesi
Burak ÇİTİR | Sakarya Üniversitesi
Mehmet KERİM | Sakarya Üniversitesi
Bünyamin PUNAR | Sakarya Üniversitesi

Didar Ayşe AKBULUT | Marmara Üniversitesi
İrem GÜNDÜZ-POLAT | Sakarya Üniversitesi
Hacer KILIÇASLAN | Sakarya Üniversitesi

Sedat KOCABEY | Sakarya Üniversitesi
Büşranur KOCAER | İbn Haldun Üniversitesi
Muhammed Emir TULUM | İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Büşranur BEKMAN ERKAN | Sakarya Üniversitesi

Yusuf İslam YILMAZ | Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

Sefer, Semih.

*Uluslararası Sermaye ve Borç
Yönetimi: Osmanlı Dış Borçları
Nasıl Yapılandırıldı?*

İSTANBUL: ALBARAKA
YAYINLARI, 2025. 328 SAYFA.
ISBN:9786054137923.

HÜSEYİN AL*

ÖZ

ABSTRACT

Osmanlı finans tarihine dair çalışmaların önemli bir kısmı dış borçlanmayla ilgilidir. Bu çalışmalar genelde yabancı ikincil kaynaklarla bunlardan türetilen Türkçe çalışmalar oluşturmaktadır. Yerli ve yabancı arşiv kaynaklarına dayalı çalışmalar ise nispeten azdır. Bu yazı, Semih Sefer tarafından hazırlanan *Uluslararası Sermaye ve Borç Yönetimi: Osmanlı Dış Borçları Nasıl Yapılandırıldı?* başlıklı eseri konu edinmekte, güçlü ve eksik yönlerini saptayarak Osmanlı finans tarihine yaptığı katkıyı analiz etmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Dış Borçları, Borç Yönetimi, Borç Yapılandırma Müzakereleri, Duyûn-ı Mübeddele-i Muvahhade(1903).

The literature on Ottoman financial history primarily concerns external borrowing. The studies generally consist of secondary sources in other languages and Turkish ones based on them. Studies based on domestic and foreign archival sources are relatively scarce among them. This article examines Semih Sefer's work, *International Capital and Debt Management: How Were Ottoman Foreign Debts Restructured?*, and aims to analyze its contribution to Ottoman financial history by identifying its strengths and shortcomings.

Keywords: Ottoman External Borrowings, Debt Management, Debt Restructuring Negotiations, Unified Converted Debt of the Ottoman Empire(1903).

MAKALE BİLGİSİ | ARTICLE INFORMATION

Makale Türü: Kitap Değerlendirmesi | Article Type: Book Review
Geliş Tarihi: 15 Nisan 2025 | Date Received: 15 April 2025
Kabul Tarihi: 13 Ağustos 2025 | Date Accepted: 13 August 2025

ATIF | CITATION

Al, Hüseyin. "Uluslararası Sermaye ve Borç Yönetimi: Osmanlı Dış Borçları Nasıl Yapılandırıldı? ". *Kadim* 10 (Ekim 2025), 233-238.
doi.org/10.54462/kadim.1677240

* Dr., Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, huseyin.al@gmail.com, ORCID: 0009-0002-6690-0725.

SEMİH SEFER

Uluslararası Sermaye ve Borç Yönetimi

OSMANLI DIŞ BORÇLARI NASIL YAPILANDIRILDI?

alBaraka
Yayıncılık

Değerlendirmeye çalışacağımız eser, yazarın 2024 yılında “Osmanlı Dış Borçlarının Birleştirilmesi: Tevhid-i Düyun (1901-1902)” başlıklı doktora tezine dayanmaktadır. Amaç ve yöntem ile genel olarak dış borçlanmalarda yaşanan temerrütler ve borç yapılandırılmalarının konu edildiği giriş bölümü haricinde, çalışma beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, çalışmanın odağı Tevhid-i Düyun’a (1903) kadar Osmanlı dış borçlanmasını özetlemekte, kalan bölümler ise proje aşamasından neticelenmesine kadar esas konuya odaklanmaktadır. Eseri, çalışmanın esas konusunu oluşturan bölümler ile diğer kısımları birbirinden ayırarak değerlendirmeye, sonrasında da şekil şartları vb. hususları ele almaya çalışacağız.

Esas konuya odaklanan 2, 3, 4 ve 5. bölümler, Osmanlı ve Fransız arşiv kaynaklarının yoğun kullanıldığı

ve literatüre ciddi katkı yapan oldukça nitelikli kısımlardır. Birincil kaynaklara dayalı, Osmanlı kamu maliyesi ve Düyun-ı Umumiye İdaresi’nin yayınladığı istatistik ve raporlarda yer alan rakamlarla birlikte Osmanlı dış borçlanmasının analiz edildiği ve ekonomi-politik yönden değerlendirildiği eserlere duyulan ihtiyaç göz önüne alındığında, yazarı bu çalışması nedeniyle tebrik etmek gerekir. Bunun nedeni, Osmanlı dış borçlanma literatürünün büyük oranda eski tarihli ikincil kaynak niteliğindeki yabancı eserler üzerinden yazılmış ve hâlâ bu şekilde yazılıyor olmasıdır. Yazar böyle bir yola girmeyerek işin kolayına kaçmamış, kullandığı orijinal kaynaklar sayesinde literatüre katkı yapan bir çalışma çıkarabilmiştir.

Bir önceki paragrafta bahsedilen bölümlerin genel özelliği oldukça ayrıntılı ele alınmış olmasıdır. Eserin ikinci bölümünde Osmanlı dış borçlarının birleştirilmesine yönelik erken tarihli proje önerileri ele alınırken, üçüncü bölüm Osmanlı tahvillerini elinde bulunduran Avrupalı hamillerin temsilcileriyle yapılan müzakereler, anlaşmanın yapılması ve tahvil değişim işlemlerinin gerçekleştirilmesine tahsis edilmiştir. Takip eden dördüncü bölümde müzakere süreçleri devam ederken Avrupalı devletlerin gerek bu projeye yönelik gerekse aynı dönemde gündemde olan Bağdat Demiryolu projesindeki rekabetleri tüm ayrıntılarıyla incelenmiştir. Son bölümde ise borçların birleştirilmesinde Osmanlı hükümetinin süreci yönetme ve projeden getiriler elde etme yönündeki girişimleri masaya yatırılmıştır. Diğer bir ifadeyle yazar, birincil kaynaklarda bahsedilen konularla ilgili her bir ayrıntıyı eserine aktarmıştır. Bu konuda söylenebilecek tek olumsuz husus, belge aktarımının yoğun bir şekilde hissedilmesidir.

Borçlanma konusunun rakam ve oranlarla dolu teknik bir konu olduğu düşünülürse alana hâkim olanların bile hazırlanan projeleri izlemekte zorlandığı bir okuma süreci ortaya çıkmaktadır. En azından tezin kitap hâline getirilmesi sürecinde akademik çevrenin yanı sıra konuya ilgi duyanların da konuyu rahatlıkla izleyebilmesi açısından anlatım yoğunluğunun seyreltilmesi, önerilerin ve projelerin temel özelliklerinin toplu hâlde görülebileceği özet bir tablonun hazırlanması, karşılaştırma açısından yararlı olabilirdi. Benzer şekilde Tevhid-i Düyun'a dâhil edilen borçlanmaların toplam dış borçların içerisindeki payını gösteren bir tablo hazırlanabilirdi. Böylece 1903 yılında Osmanlı dış borçlarının ne kadarının yeniden yapılandırıldığı rahatlıkla görülebilir, kitabın başlığından dolayı tüm Osmanlı dış borçlarının bu tarihte yeniden yapılandırıldığına dair bir algının oluşmasına engel olunabilirdi. Ayrıca Tevhid-i Düyun ile oluşan yeni tahvil serisinin Lozan Antlaşması ve Cumhuriyet dönemindeki akıbeti hakkında bir iki paragraflık bilgi verilebilirdi.

Farklı ülkelerden tahvil hamillerini temsil eden kesimlerin görüşlerine ayrıntılı yer verilmesi çalışmaya orijinallik katması açısından önemlidir. Burada akla gelen bir soru, Osmanlı tebaasından tahvil sahiplerini temsilen bir görüşün var olup olmadığıdır. Tablo 19'da (s. 148) Düyun-ı Umumiye İdaresi meclisinde Osman Hamdi Bey'in bu kesimin temsilcisi olduğu görülmektedir. Tevhid-i Düyun'a yönelik bir öneri ya da görüş tespit edilmemiş ise yazar tarafından bunun belirtilmesi de yerinde olurdu. Beşinci bölümde (s. 256-257) 1875 öncesi görevlendirilen yabancı uzmanlara ilişkin yeni çalışmaların varlığına karşın yazar, sadece 1858 yılındaki yabancı uzmanlara değinmekle yetinmiştir. En azından bu tür uzmanlardan yararlanılan vakalardan daha geniş olarak bahsetmesi, tezde irdelenen yabancı uzmanlar konusunda iyi bir giriş oluşturabilirdi.¹

Çalışmanın esas konusu dışında kalan kısımların, özellikle birinci bölümün itinalı bir şekilde ele alınmadığı dikkati çekmektedir. Örneğin, "Amaç ve Yöntem" kısmında konunun ele alınmasında "... özellikle John Maynard Keynes ile birlikte dünyada gelişen ve sonrasında artan politik gelişmelerin ekonomi ve finans sistemlerini doğrudan etkilediği ve bir dış etken olarak kabul ettiği anlayış, bu çalışmada kullanılacaktır." (s. 15) ifadelerine yer verilmiştir. Buna karşın çalışmada bu anlayışın ne olduğuna değinilmediği gibi kaynakçada Keynes'in herhangi bir eserine de yer verilmemiştir. Yine çalışmanın aynı kısmında (s. 18-19) "Düyun-ı Umumiye İdaresi, Osmanlı Devleti'nin bir şubesi olmaktan ziyade Avrupalı devletlerin siyasi bir kolu olarak hareket etmiştir. Bu durum Muharrem Kararnamesi'nin siyasi yönünü bir kez daha ispatlamıştır" şeklinde (4 nolu hipotez) bir hipoteze yer verilmiştir. Adı geçen idarenin Osmanlı mali teşkilatı içerisinde nezaretin bir şubesi olarak görünmesinin resmî dayanağının ortaya konulması, buna karşın fiiliyatta idarenin karar alma ve faaliyetlerini ne şekilde yürüttüğünün analiz edilmesi, bu tür bir hipotezin öne sürülmesini gerektirmeyebilirdi. Zira hükümetin idarenin hesaplarını kontrol etme yetkisinin bulunması, bir yönüyle millî banka konumundaki Bank-ı Osmanî-i Şâhâne'ye nazır atamasına benzemektedir. Atanan nazır sadece bankanın hükümetle

1 Osmanlı Devleti'nde Tanzimat döneminin başlarından itibaren yabancı uzmanların görüşlerine başvurulduğunu biliyoruz. Bunlar farklı çalışmaların içlerine dağılmış durumdadır. Bazı çalışmalar için bk. Hasan Ali Çakmak, "Ottoman Bank Müdürü Francis de Palézieux Falconnet'in İstanbul Serüveni (1856-1861)", *Türkiyat Mecmuası* 34/1 (2024), 113-139; Hasan Ali Çakmak, "Fransız Maliyeci Marquis de Ploeuç'un İstanbul Serüveni (1859-1867)", *Aşk ile Çalışan Yorulmaz: Ali Akyıldız Armağanı*, ed. Mehmet Yaşar Ertuş vd. (İstanbul: Timaş Yayınları, 2024), 2/215-244; Hasan Ali Çakmak, *Meclis-i Âli-i Hazâin: Teşkilat Yapısı ve Faaliyetleri (1860-1866)* (İstanbul: Çizgi Yayınları, 2023).

olan hesapları üzerinde teftiş yapabilmekte ve hükümetle iletişimi sağlamaktadır. Fakat bankanın ana faaliyetleri üzerinde bir etkisi bulunmamaktadır.²

Çalışmanın “Giriş” kısmında (s. 33) “Osmanlılarda bir tahvil sahipleri organizasyonu bulunmaktaydı. Bunun en önemli sebebi Dersaadet Borsası’nda hiçbir yabancı tahvilin işlem görmemesidir. Buradaki tahviller, Londra ve Paris borsalarında uygulanan fiyatlara göre belirlenmiştir.” şeklindeki ifadeler ise dikkat çekicidir. Eğer yabancı devletlerin ihraç ettiği dış borçlanma tahvilleri kastediliyor ise gerçekten bunların Galata Borsası-Dersaadet Tahvilat Borsası resmî kotasyonuna dâhil edilmiş bir örneği bulunmamaktadır. İstanbul basınında yabancı devlet tahvillerinin ihraçlarına katılımların olduğuna dair (örneğin ABD hükümetinin) ilanlar bulunmakta, resmî kotasyona kaydedilmemekle birlikte –Rumların borsa yönetiminde etkin olmaları nedeniyle– Yunan devlet tahvillerinin el altından işlem görmesine göz yumulabilmektedir. Ayrıca Düyun-ı Umumiye İdaresi’nin önderliğinde kurulan bazı şirketlere ait menkul kıymetler ile Bank-ı Osmanî-i Şâhâne’nin önderliğinde Güney Afrika altın madeni yataklarını işletmek üzere kurulan şirketlerden bazılarının (mesela Transvaal Altın Madeni Şirketi’nin) hisse senetleri ve tahvillerinin de resmî kotasyona kaydedilmeden borsa idaresinin göz yummasıyla alım-satıma konu edildiği bilinmektedir. 1895 yılında yaşanan büyük borsa krizinin de en önemli nedeni budur. Eğer burada kastedilen Osmanlı dış borçlanma tahvillerinin Dersaadet Tahvilat Borsası’nda işlem görmediği ise bu da doğrudur. Osmanlı Devleti, 1854 yılından itibaren dış borçlanma tahvilleri ihraç etmekle birlikte bu tahviller uzun süre İstanbul’da işlem görmemiştir. İlk işlem gören tahvil ise 1869 yılı borçlanmasına ait tahvillerdir. Millî banka konumundaki Bank-ı Osmanî-i Şâhâne 1863 yılında faaliyete geçmesine karşın hisse senetleri uzun bir süre sonra Dersaadet Tahvilât Borsası’nda işlem görmeye başlamıştır.³

Çalışmanın temel konusuna giriş niteliğindeki birinci bölümün, nitelik yönünden, takip eden bölümlere eşlik edemediği göze çarpar. Dış borçlanma konusuna girmek için 16. yüzyıldan başlamanın gereksizliği bir yana, bu bölümde yazarın güncel literatürü takip etmediğine dair bir his uyanmaktadır. Çalışma boyunca Osmanlı Devleti’nin iflası için çoğunlukla 1876 yılının kullanılması, bazen de 1875 yılının zikredilmesi bir çelişki oluşturmaktadır. 1875 yılında kısmi moratoryum, takip eden yılda da tam moratoryumun ilan edildiğini belirtecek şekilde teknik bir ayrıma gidilmesi gerekirdi. Bunun yanı sıra bu bölümde yarım kalan ilk dış borçlanma için 1852 yılı yerine 1850’nin verilmesi, faizli-faizsiz kaime ayırımına gidilmemesi, İstanbul sarrafları ile Galata bankerleri arasındaki farklılığa değinilmemesi (s. 41-42), Mısır Vergisi’nden (Egyptian Tribute) Mısır gelirleri şeklinde bahsedilmesi (s. 42), 1855 yılında yapılan dış borçlanmada İngiltere ve Fransa’nın kefaletinden bahsedilirken bunun sadece faiz ödemelerini içerdiğinin belirtilmemesi (s. 42, 53-54), Sultan Abdülaziz’den sonra tahta II. Abdülhamid’in geçmesi (s. 52), 1877 yılında yapılan borçlanmanın spesifik olarak isminden (Muhafaza-i Hukuk-ı Osmaniyye İstikrazı-Defence Loan) bahsedilmemesi (s. 54), bazı tabloların kaynaklarının verilmemesi (s. 49, 191), Avrupa borsalarında işlem gören tahvillerin yer aldığı Tablo 3’te fiyatların para biriminin belirtilmemesi ve tahviller arasında Osmanlı Bankası hisse senetlerinin yer

2 Bk. Hüseyin Al vd., *Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye’de Merkez Bankası Arayışları* (Ankara: TCMB Yayınları, 2014), 218-219.

3 Dersaadet Tahvilat Borsası’nda resmî ve gayriresmî işlem gören menkul kıymetler için bk. Hüseyin Al - Şevket Kamil Akar, *Osmanlıdan Günümüze Borsa - Dersaadet Tahvilât Borsası 1874-1928* (İstanbul: BİST Yayını, 2014), ikinci bölüm.

alması, aynı tabloda 1875 yılında henüz ihracına başlanmayan kaime fiyatına yer verilmesi (s. 51) şeklinde sıralanabilecek hususlar, bu bölümün itinalı bir şekilde hazırlanmadığına işaret eder.

Söz konusu ufak kusurların ötesinde bu bölümün en önemli eksikliği, Osmanlı borçlarının tamamının dış borçlar olarak ele alınmış olmasıdır. Borçlanma literatürü ekseriyetle Osmanlı borçlarını dış borçlar olarak görme eğilimindedir. Bu noktada Osmanlı borçları ile Osmanlı dış borçları arasında teknik bir ayrıma gidilmesi gerekebilir. Bunun nedeni genelde dış borç olarak tasnif edilen “esham-ı umumiyye” ile “Rumeli Demiryolu” tahvillerinin aslında iç borçlanma tahvilleri olarak sınıflandırılması gereğidir. Çünkü, her iki tahvil grubu büyük oranda iç piyasaya ihraç edilmiş, teminat yönünden klasik dış borçlanma tahvil ihraçları karşılığında verilen spesifik gelir kaynakları yerine devletin genel gelirleri teminat olarak gösterilmiştir. Ayrıca esham-ı umumiyenin 1865 yılında yapılan ihracının yaklaşık 30 milyon liralık kısmı iç piyasadaki muhtelif isimlerdeki iç borçlanma tahvillerinin değişimine tahsis edilmiştir. Yine 2’nci ve 3’üncü ihraçlar başarılı olmamış, bu tahviller büyük oranda Bank-ı Osmanî-i Şâhâne tarafından düşük fiyatlardan satın alınmıştır. Esham-ı umumiyyeler Galata Borsası-Dersaadet Tahvilât Borsası’nın lokomotif kâğıdı olduğu gibi Rumeli Demiryolu tahvilleri de işlem gören bir diğer önemli tahvil grubu olmuştur.⁴ Yazar Tevhid-i Düyun’a konu olan bu tahvillerin içerisinde yer alan niteliğini değerlendirerek neden dış borçlanma tahvili olduğuna dair bir görüş ileri sürebilirdi. Ayrıca eserde bu tahvil gruplarından teminatsız/ipoteksiz olarak bahsedilmesine (s. 57) karşın bunların teminatının devletin genel gelirleri olduğu açıklıtır.

Eserle ilgili editoryal okuma ve metin redaksiyonuyla ilgili bir değerlendirmede bulunmak da kaçınılmaz görünmektedir. Önceki satırlarda belirtilen hususlar editörün konuya hâkim olmadığını açık bir şekilde göstermektedir. Bunlara ilave bir örnek vermek gerekirse, Barkan’ın makalesinin başlığında geçen “fikir hareketleri” ibaresinin “fiyat hareketleri” olması gerektiği zikredilebilir (s. 38, 296). Eserin redaksiyonunun da titizlikle ele alınmadığı söylenebilir. TDK kullanımına uygun olmayan ifadeler göze çarpmakta, anlam yönünden düşük, kimi uzun cümlelere tesadüf edilmektedir. Örnek vermek gerekirse eserde “maliye” kelimesinin, geçtiği yere bağlı olmaksızın büyük harfle “Maliye” şeklinde kullanımının standartlaştırılması “ham-Maliye ücretleri” (s. 279) gibi bir kullanıma yol açmıştır. Benzer şekilde bazı yerlerde “idare” ile “irade” kelimeleri (s. 122, 128) birbirinin yerine geçmiştir. Yine bazı tabloların tezdeki referans numaraları olduğu gibi kitapta yer almış, bu ise referans numaralarında devamlılığın (s. 67, 186) kesintiye uğramasına yol açmıştır. Feis’in çalışmasından yapıldığı anlaşılan bir alıntı ise İngilizce olarak (s. 203) verilmiştir. Kaynakçada bir eser mükerren yazılmış, tezden hazırlanan bir kitabın başlığıyla tez başlığı oldukça farklı başlıklar içermelerine rağmen birbirine yakın bir başlık kullanılmıştır. Bir diğer eserin yayıncısı ise eksik verilmiştir.⁵ Bu tür noksanların ötesinde kapsamlı bir çalışma olan bu eserin, bir dizinin/indeksinin olmaması kabul edilebilir bir husus değildir.

4 Ayrıntılar için bk. Esmâ Gül Yetiş Doğan, *Osmanlı İç Borçlanma Sisteminde Modernleşme 1839-1881* (İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları, 2022), 112-115; Hüseyin Al - Şevket Kamil Akar, *Osmanlıdan Günümüze Borsa - Galata Borsası 1830-1873* (İstanbul: BİST Yayını, 2013), 119-125.

5 Sait Açıba’nın dış borçlanmaya ilişkin eseri kaynakçada mükerren bir şekilde yer almıştır. Hüseyin Alın doktora tezinin kitaplaşmış hâlinin başlığı *Uluslararası Sermaye ve Osmanlı Maliyesi 1820-1875* şeklindedir. Yine Ömerül Faruk Bölükbaşı’nın eseri Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi tarafından yayınlanmıştır.

Sonuç olarak, bazı eksikliklerine rağmen dış borçlanma gibi oldukça teknik bir konuya cesaretle giren, birincil kaynaklara dayanarak ortaya çıkardığı çalışmayla literatüre kayda değer katkıda bulunan yazarın bu gayretini takdirle karşılıyoruz. Borçlanma alanında çalışmak isteyen diğer araştırmacıların da bu tür çalışmaları örnek almasını ve ikincil kaynaklar üzerinden çalışma yapmaya artık son verilmesini temenni ediyoruz.

KAYNAKÇA

- Al, Hüseyin – Akar, Şevket Kamil. *Osmanlıdan Günümüze Borsa - Galata Borsası 1830-1873*. İstanbul: BİST Yayını, 2013.
- Al, Hüseyin – Akar, Şevket Kamil. *Osmanlıdan Günümüze Borsa - Dersaadet Tahvilât Borsası 1874-1928*. İstanbul: BİST Yayını, 2014.
- Al, Hüseyin vd. *Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye’de Merkez Bankası Arayışları*. Ankara: TCMB Yayınları, 2014.
- Çakmak, Hasan Ali. “Fransız Maliyeci Marquis de Ploec’ün İstanbul Serüveni (1859-1867)”. *Aşk ile Çalışan Yorulmaz: Ali Akyıldız Armağanı*. ed. Mehmet Yaşar Ertaş vd. 2/215-244. İstanbul: Timaş Yayınları, 2024.
- Çakmak, Hasan Ali. *Meclis-i Âli-i Hazâin: Teşkilat Yapısı ve Faaliyetleri (1860-1866)*. İstanbul: Çizgi Yayınları, 2023.
- Çakmak, Hasan Ali. “Ottoman Bank Müdürü Francis de Palézieux Falconnet’nin İstanbul Serüveni (1856-1861)”. *Türkiyat Mecmuası* 34/1 (2024), 113-139. <https://doi.org/10.26650/iuturkiyat.1413733>
- Yetiş Doğan, Esmâ Gül. *Osmanlı İç Borçlanma Sisteminde Modernleşme 1839-1881*. İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları, 2022.